

Александра Петровић

alek.petrov97@gmail.com

Институт за књижевност и уметност

Београд

<https://orcid.org/0009-0005-8314-1056>

Домети добротворног деловања: о раду Материнског удружења (1904–1941)

Мајтеринско удружење / Јасмина В. Милановић. – Београд: Институт за савремену историју: Еволута, 2023 (Земун: Бирограф). - 293. стр.: илустр.; 22 цм. – ISBN - 978-86-7403-277-0; 978-86-80912-63-9.

Године 2023. се на српском језику, у заједничком издању Института за савремену историју и издавачке куће Еволута, појавила монографија *Мајтеринско удружење (1904–1941)* Јасмине В. Милановић, истраживачице на поменутом институту, доносећи по први пут детаљан увид у рад овог друштва током читавог периода његовог деловања. Ослањајући се у највећој мери на извештаје о раду и програм, односно такозвана правила које је Материнско удружење објављивало најпре у часопису *Домаћица*, а потом и као засебна издања, као и на скромнију архивску грађу и две споменице које је Удружење публиковало, ауторка прецизно и кохерентно реконструира пут деловања Удружења, оцртавајући личне портрете жена и мушкараца који су иза њега стајали, указујући на успехе које је постизало, али и на мноштво препрека с којима се суочавало током бурне историје прве половине XX века, настојећи да, упркос томе, континуирано спроводи своју хуману мисију.

Монографија обухвата 293 стране, од тога 187 страна текста студије, док су на преосталим странама штампана три опсежна прилога, библиографија и регистар личних имена. Монографија доноси и низ илустративних прилога у виду табела, као и фотографија личности, простора и предмета. Симболично, на предњој корици издања налази се украшено иницијално слово удружења – велико “М”, које је заправо репродукција слова с дипломе коју је Удружење додељивало почасним члановима (репродукција дипломе може се наћи у монографији). Након Предговора текст студије дели се на следећа поглавља: 1) „Брига о напуштеној деци – државна или грађанска дужност?”, 2) „Материнско

удружење (1904–1918)”, 3) „Дом за нахочад (1906–1918)”, 4) „Материнско удружење (1919–1941)” и 5) „Дом за одојчад (1919–1941)”. Као што се може видети, ауторка хронолошки прати рад удружења, фокусирајући се најпре на период од његовог оснивања до краја Првог светског рата, а затим и на период између два светска рата, при чему треће и пето поглавље нарочито обрађају пажњу на функционисање дома за децу који је водило Удружење.

Књигу отвара поглавље у којем се најпре даје кратка историја карактера и форме женског организовања и удруживања у европским и светским оквирима. У ову историју може се сместити и само Материнско удружење. Оно што је женским удружењима од њиховог настанка давало легитимитет у оквирима државе и из перспективе шире јавности јесте њихов каритативни и хуманитарни карактер, то јест, посвећеност помоћи сиромашнима, болеснима и деци, те чињеница да се ова врста рада сматрала специфично женском мисијом. Не мање важно, најстарији облици ових удружења ницали су у верским круговима, да би женско организовање касније попримило и патриотски карактер, а од друге половине XIX века пристајало и уз државне националне покрете и политике. Но, упркос томе, ова удружења, која ауторка назива предфеминистичким, омогућила су женама улазак у сферу јавног деловања, а из добротворних циљева касније су се уздизали они експлицитно политички.

Други део овог поглавља поставља пак Материнско удружење у контекст питања о реализацији социјалне заштите односно недостатку системске социјалне политике најпре у Кнежевини и Краљевини Србији, а затим и у Краљевини СХС/Југославији. Иако је остварен напредак у третирању социјалних проблема у Краљевини СХС/Југославији (у којој је, на пример, основано Министарство социјалне политике, донесен Закон о заштити деце и младежи, уведен концепт хранитељске породице и друго), ипак је у пракси ситуација била непромењена у односу на претходни период: бригу о напуштеној деци, старима и немоћнима преузимале су и даље општинске и окружне власти (које су свој рад у овом погледу и саме финансирале од хуманитарних прилога), те добротворна удружења, док би држава само повремено обезбеђивала материјална средства. У оваквим околностима, суочено с чињеницом о великој стопи смртности одојчади и великом броју напуштене деце, деловало је Материнско удружење, успевајући да, упркос свему наведеном, оствари добре резултате.

Друго поглавље студије посвећено је раду Материнског удружења од његовог оснивања 1904. године до завршетка Првог светског рата, а концентрише се на питања о управној структури удружења, начинима

његовог финансирања у овом периоду, те вези са Српским народним женским савезом. Материнско удружење основано је на иницијативу гинеколога др Јована Јовановића, с циљем отварања приватног дома у коме би била смештена одојчад и деца до седам година, и то напуштена и ванбрачна деца, као и деца коју родитељи због сиромаштва нису могли издржавати. Касније је Удружење примало и мајке, као и децу из унутрашњости Србије. Удружење је Дом за нахочад, како се најпре називао, водило захваљујући помоћи општинских и државних органа, приватних лица која су плаћала смештај за децу, затим добротвора, чији је број из године у годину растао, а материјална средства обезбеђивала су се и на многе друге начине (организовали су се концерти, лутрије, игранке, предавања и друго). Студија јасно указује на велике напоре које су чланице Удружења улагале да би снабдевале Дом свим неопходностима, наилазећи притом непрекидно на препреке. Државни органи често су одбијали њихове молбе за различите врсте олакшица, а на велике проблеме наилазиле су и при покушајима наласка парцеле за изградњу нове зграде Дома.

Кључне фигуре Удружења дуго су биле Сара Карамарковић, прва председница, и др Драга Љочић, прва потпредседница. Мада постоје информације о неколико случајева сукоба мишљења између централних фигура Удружења, чини се да није било већих проблема у погледу унутрашњег, међуљудског функционисања у оквирима организације. Мада се у почетку суочавало с оптужбама за ширење неморала због збрињавања ванбрачне деце, Удружење је убрзо постало прихваћено у широј јавности, чему је допринела стручност и посвећеност његових чланица, као и подршка коју му је давала краљевска породица. Врло битан закључак који ауторка потцртава јесте да рад Удружења није био искључиво рад на физичком збрињавању деце; он је представљао и интервенцију у друштвени дискурс у оном погледу у коме је допринео борби против предрасуда о напуштеној и ванбрачној деци, као и о напуштеним женама и самохраним мајкама. Неке од чланица Удружења овој борби су доприносиле тиме што су и саме усвајале незбринуту децу.

Удружење је учествовало и у оснивању Српског народног женског савеза. У том контексту од свих чланица нарочито су се истакле високообразоване и прогресивне лекарке (поред др Драге Љочић, то су биле и др Марија Вучетић Прита, др Љубица Гођевац, др Марија Зиболд и друге). Управа Удружења предлагала је и тачке програма Савеза, тражећи измене Грађанског закона у сврху побољшања положаја жена. Удружење ће и касније пристајати уз иницијативе које су се бориле за женска права.

У трећем поглављу ауторка мапира низ проблема с којима се Удружење суочавало у вођењу свог Дома за нахочад. Ови проблеми углавном су били материјалне природе, а нарочито су се погоршали за време балканских ратова као и Првог светског рата. Због малих плата и захтевног посла било је тешко наћи управницу Дома на дуже стазе, а Удружење није могло плаћати ни стручно обучене дадиље, док су све лекарке у Дому радиле искључиво волонтерски. Дом је дуго био смештен у Ресавској улици, у изнајмљеној згради с недовољно просторија за велики број питомаца, па је суживот мноштва деце на малом простору 1912. г. довео до ширења заразе. Упркос томе, Удружење је успело да побољша хигијенске и здравствене услове у Дому, а тиме и да смањи стопу смртности деце, а чланице су, истовремено, успеваале да одвајају новац за изградњу новог дома.

Ово поглавље садржи и потпоглавље под називом „Оснивачи, председнице, лекарке и лекари 1904–1918”, које доноси биографије и фотографије кључних фигура Удружења из овог периода.

Четврто поглавље адресира неке од крупних промена у раду Материнског удружења у периоду од завршетка Првог до почетка Другог светског рата на подручју Југославије. Кључне фигуре у Удружењу у овом периоду јесу његова председница Зорка Влајић, као и потпредседница Јулка Бајлони. Удружење је, упркос хроничном недостатку средстава који га је нагнао и на узимање кредита, успело да подигне нову зграду дома 1925. године. Велика зграда у којој се данас налази Институт за неонатологију почела се називати Домом за одојчад. Иако се Удружење предано трудило да обезбеди довољно финансија за функционисање Дома (у ту сврху је, на пример, основана Секција за базар, као и такозвани Одбор за госпођице, чије је задужење било да организује разне догађаје зарад прикупљања средстава), ови напори су се изјаловили и Удружење је морало да, по цену губитка самосталности, управу над Домом препусти Извршном одбору, у коме су учествовали представници општинске и државне власти. Истовремено, Материнско удружење почело је да се шири и ван граница Београда (Сомбор, Битољ, Сарајево, Бачко Петрово Село и други). Мада ауторка констатује да је Дом наставио да ради и за време окупације под надлештвом Министарства рада, социјалне политике и народног здравља, она не наводи податке о деловању самог Материнског удружења, које је вероватно незванично и било угашено након што су његову имовину одузеле немачке власти 1942. године.

Пето поглавље поново обраћа читаочеву пажњу на Дом за одојчад. Дом постаје све адекватније опремљен и донекле мења своју намену

– постаје мање социјална, а више медицинска институција, у којој се обавља низ лекарских пракси. Поглавље доноси и занимљиве табеларне прилоге који саопштавају о доминантним узроцима смрти деце у Дому, о најчешћим разлозима због којих су примана у Дом, о разлозима њиховог отпуштања из Дома и друго. Наведене табеле посебно сведоче о тешком положају жена и мајки. Деца су у Дом примана због високе стопе смртности жена на порођају, као и због различитих болести мајки, а међу разлозима за пријем наводе се и феминизам, боравак мајке у затвору, као и самоубиство мајке. Попут трећег поглавља, и ово поглавље садржи драгоцене биографске информације о кључним личностима Удружења из овог периода, као и репродукције њихових фотографија.

У закључку ауторка потцртава храброст и прогресивност уверења чланица Удружења, те чињеницу да је њихово предано залагање довело до очувања мноштва живота. Након закључка и резимеа на енглеском, студија доноси и три опсежна прилога: први чине правила по којима је радило Удружење, други је заправо списак имена свих чланица Удружења, дат азбучним редом, са информацијама о функцији коју су чланице обављале, њиховој професији, одликовањима и слично, док трећи прилог обухвата списак добротвора Удружења.

Значај студије Јасмине В. Милановић огледа се најпре у сакупљању, педантном и детаљном навођењу података, и апстраховању драгоцених закључака о раду једног од најзначајнијих женских друштава на српском/југословенском подручју. Домети добротворног рада овог друштва били су значајни и велики, али су у контексту дубине проблема и недостатка развијене и применљиве државне социјалне политике били нажалост недовољни.

Осветљавањем женског деловања на подручју социјалне заштите деце и жена у првој половини XX века, студија *Мајтеринско удружење*, осим тога, представља допринос мапирању природе женског организовања на српском и југословенском простору, као и исписивању женске историје овог простора. Осим што доноси податке о тешком социјалном положају жена у државама у којима није постојала никаква планска брига за породиље и мајке, студија мапира и успехе и (некада трновит) професионални пут активисткиња и лекарки Удружења. Одлука ауторке да поједине делове студије посвети исписивању детаљнијих биографија ових жена, али и солидарних и заслужних мушкараца, као и да приложи њихове фотографије, исправна је и важна у контексту оживљавања портрета маргинализованих, а врло значајних жена, чији је племенит и предан труд, као и бесплатан рад, био заслужан за вишедеценијско функционисање институције посвећене помагању

деци и женама. Студија такође може представљати вредан материјал при разматрању (дис)континуитета у спровођењу социјалних политика, законског и практичног положаја и заштите мајки и деце на домаћем терену током периода XX века до данас. Њен пријемчив стил, (донекле) засићен бројчаним подацима, невелик обим, као и релевантна друштвена тематика чине је занимљивом не само истраживачима, него и широј публици.

Aleksandra Petrović
alek.petrov97@gmail.com
Institute for Literature and Arts
Belgrade

**The Scopes of Charity:
On the Work of the Maternal's Association (1904 – 1941)**